

GAUTENG DEPARTMENT OF EDUCATION

SENIOR CERTIFICATE EXAMINATION

POSSIBLE ANSWERS FOR : XITSONGA XA RIRIMI RO SUNGULA
NHLAWULO WA LE XIKARHI
(Papila ra Vunharhu)

XIYENGE XA A**XIVUTISO XA 1****SWITSALWANA**

1.1 Ku hlamuriwa *xin'we* ntsena exikarhi ka xivutiso xa 1, 1.1 – 1.5. Timakisi = 30

1.2 Timakisi ta xitsalwana ti avanyisiwa hi ndlela leyi landzelaka:

(a) Vundzeni kumbe nkoka wa mahungu : 16 wa timakisi.

(b) Ririmi na xitayili : 10 wa timakisi.

(c) Xivumbeko (Nhloko-mhaka = 2; tipharagirafu = 2) : 04 wa timakisi. [30]

XIYAXIYA:

Vuxokoxoko bya manyikelo ya timakisi eka Vundzeni; Ririmi na Xitayili, na Xivumbeko, byi kombisiwile eka Xitandzhaku (Annexure) lexi nga phasanisiwa na memorandamu leyi.

XIYENGE XA B**XIVUTISO XA 2****MAPAPILA:**

2.1 Ku hlamuriwa *xin'we* ntsena exikarhi ka swivutiso swa 2.1, 2.2 an 2.3
Timakisi = 15

2.2 Timakisi ta papila ti avanyisiwa hi ndlela leyi landzelaka:

(a)	Nkoka wa mahungu (vundzeni)	=	07
(b)	Ririmi, xitayili na thoni	=	05
(c)	Xivumbeko	=	<u>03</u>
	NTSENGO	=	15

Eka Xivumbeko xa mapapila ku susiwa $\frac{1}{2}$ ya maraka eka xihoxo xin'wana na xin'wana lexi kumekaka eka adirese/ti-adirese, maxewetelo na mahetelelo (eka ra bindzu kumbe ra xikaya).

XIYAXIYA:

Vuxokoxoko bya manyikelo ya timakisi eka koka wa mahungu; Ririmi, xitayili na thoni, byi kombisiwile eka Xitandzhaku (Annexure) lexi nga phasanisiwa na memorandamu leyi.

2.3 **TIMINETSE:**

Timakisi ti ta avanyisiwa hi ndlela leyi landzelaka:

(a)	Nkoka wa mahungu (vundzeni)	:	07
(b)	Ririmi, xitayili na thoni	:	05
(c)	Xivumbeko	:	<u>03</u>
	NTSENGO	:	15

[15]

XIVUTISO XA 3**CV**

Timakisi ti ta avanyisiwa hi ndlela leyi landzelaka:

(a)	Vundzeni	:	07
(b)	Ririmi	:	05
(c)	Xivumbeko	:	<u>03</u>
	NTSENGO	:	15

15x2 = [15]
[30]

XIKATSA XA C**XIVUTISO XA 4****4.1 Rivolwa yi dilika**

Hi lembe ra 1977 vavasati vanharhu va khandziye ntshava ya Rivolwa. Va fike va hlometela laha a ku tshama swigono swa vaVhenda-ndhawu leyi a va ku hi le minkambeni. Ni vusiku ku sungule mpfula ya ximbhembhe ni ku hunga ka moya lowukulu. Ku simuke maribye ni matamba entshaveni ya khunguluxiwa hi mati ya fika ya mbindzumuxa tindlu leti a ti ri ehansi ka ntshava. Nkombo wa miti yi hlaseriwile hi mati ni maribye. Nhlayo ya ximfumo ya lava nga lova eka mhangu leyi i ntlhanu. Ku simekiwe nkwama wo phalala lava nga lahlekeriwa wa "Chavani Relief Fund". Miti leyi nga khukhuriwa yi rhurhele endhawini leyintshwa ya ka Chavani.

Banana

Banana a ri wanuna wo endla masalamusi. Vito ra yena ra ntiyiso a a ri Banana Mboweni, ro duvulela a a ri "Makhwada". A akile eRigudzwe eka Muhlava. Hi hala tlhelo Banana a ri n'anga. Hi tlhelo ra masalamusi a kota ku endla mihivahivani kutani ku tumbuluka swilo swo fana na tinjiya ti thamuka. A a kota ni ku endla ni mali kumbe a hundzula munhu a va xilo xo fana ni ximanga kumbe swin'wana. A tlhaviwa hi tlhari ekhwirini kambe ri nga ngheni, a a ganama kutani ku vekiwa tshuri ekhwirini va kandza kambe a nga twi ku vava. Masalamusi lawa a ya endla loko ku ri ni minkhuvo. EOcolaco a ku tala ku va ni mimphikizano ya tihanci, timbhongolo, tibasikiri hi mimovha hi kwalamu ka lembe ra 1938. Banana u nghenerile mphikizano kutani mbhongolo ya yena yi siya tihanci ta valungu Banana u love hi lembe ra 1989 eGavaza – na sweswi wa ha tsundzukiwa.

10x2=[20]

- 4.2.1 Hi swona (2)
- 4.2.2 Garingani wa garingani (2)
- 4.2.3 Pthu Choyoyo ...(2)
- 4.2.4 Ku hungasa / ku koka miehleketo ya vayingiseri / ku endla leswaku vayingiseri va nga etleri. (4)
- 4.2.5 Evukon'wanini / Evukweni. (1)
- 4.2.6 Nenge wa nyarhi. (1)
- 4.2.7 U tshemelele mintonga a boha exisutini, yin'wana a yi tumbeta emurhini. (4)
- 4.2.8 U te eka n'wina ku dyiwa nyama ya swisuti na wena tsema xa wena u dya. (2)
- 4.2.9 Mavun'wa a ya aki muti. (2)

[20]

XIVUTISO XA 5

W.R. Chauke – Ntlhoulho

5.1 Nkalaxaka

Dlamini u fike eka Manghovo a vula leswaku a tiyimisele ku pfuna vanhu va ka Manghovo hi vutshunguri. U te u dyondzele vudokodela EUganda. U hlamusele leswaku u hlometele timbita letikulu ta vutivi entshungeni naswona a tirhe eswibedlhele swo hambana hambana ni le migodini malembe ya khume. U hlamusele ni leswaku nsati ni n'wana va tidlayile hi ku nwa mondzo. Dlamini u te loko a vuya hi le Uganda u kume mana wa yena a fambile a nga tivi lomu a ye kona, tata wa yena a dyiwe hi tinyimpi leti nga va kona hi 1974. U vule ni leswaku a velekiwe eBulawayo eZimbabwe. Eka vutshunguri bya yena u tirhise nayiti yin'we ni mapilisi yo fana eka mavabyi yo hambana-hambana. Leswi hinkwaswo a swi n'wi khomanga kahle Gaveni—ku nga nhloko ya xikolo xa phurayimari ya ka Manghovo? U vitanile nhlengeletano ya madokodela laha Dlamini a fanele ku va mufambisi wa ntirho. Loko siku ri fika Dlamini a nga humelelanga. Hosi Manghovo u rhume Gaveni leswaku a ya kamba Dlamini kambe u kume Dlamini a tidlayile hi ku hoxa thumbu eka phayiphi leyi humesaka musu wa movha leyi pfumaka.

[20]

5.2 Timitsu ta mina

5.2.1 I ndyangu wa ka Xitlakati (2)

5.2.2 U fikelerile hikuva a va hanya evuswetini. (3)

5.2.3 Kholani (2)

5.2.4 I Ntombhi (2)

5.2.5 Xi xavisiwe hi Matiyani, xi ya tirha eKapa. (4)

5.2.6 Kentucky eAmerika. (4)

5.2.7 Munhu hambu a dyondzekile a nga fanelanga ku sola ririmi ra yena ni ku tsan'wa ndhavuko. (3)

[20]

TIMAKISI HINKWATO: 80

END